

Trencsényi László ajánlott olvasmányai

„Kimaradt az ironikus Arisztophanész (Felhők-jét Fináczy is kallaszikus pedagógiai műnek tekintette), a szatirikus Lukianosz (Anakharsziszta megkerülhetetlen pedagógiai görbe tükör), a Rousseau-ig mutató Demokritosz, a 19. századból Don Bosco, a szentté avatott nagy humanista, már-már reformpedagógus. Nem esik szó a sem az Eötvös-törvény heves vitájáról, se Tavas, se Táncsics, se Vasvári, se Kossuth, se Teleki Blanka köreiről. Hová lett Karácsony Sándor? Németh László? Akár a hajthatatlan Klebelsberg-kritikus Szabó Dezső? Hogy a Györfly-kollégium? Hol a NÉKOSZ? Mérei? Kardos László? S hol Sztéhló? Hol Ádám Zsigmond? Pataki Gyula? Lehet-e Illich-hel, Neill-lel végződő neveléstörténeti szöveggyűjteményt szerkeszteni oroszok, szovjet-oroszok és Anton Makarenko nélkül?” – kérdezi Trencsényi László a Mészáros, Németh és Pukánszky által szerkesztett, általa joggal elfogultan válogatónak ítélt Neveléstörténeti szöveggyűjteményről írva.

Jól jellemzi ez a hiánylista Trencsényi pedagógiai habitusát, miként a leggyakrabban emlegetett „mesterek”: Anton Makarenko, Janusz Korczak, Loránd Ferenc, Sztéhló Gábor és Gáspár László, de még ennél is jobban a számára rokonszenves és felmutatni érdemes szerzők, mozgalmak szervezetek, műhelyek már-már zavarba ejtő sokfélesége, melyek között egyaránt felbukkan Don Bosco Szent János, Karácsony Sándor, Korzenszky Richárd, Vekerdy Tamás, Derdák Tibor, és az ÁMK mellett az ÁKG is. A kötetben előforduló több, mint négyezer szereplő 99 százaléka elnyeri Trencsényi rokonszenvét.

Mindez korántsem naiv, kritikátlan, kockázatmentes jóindulat. Az elfogadás mellett a szerző számára legalább olyan fontos a dialógus, mely egyértelművé tett értékrendre épül. „Katasztrófális lenne, ha nem a műhelyek dialógusával csiszolná magát szakmánk” – írta 2002-ben, 2011-ben pedig azt, hogy „Miért is hagyta ott az 1943/44-es tanévben Jékely/Áprily igazgató úr a Baár-Madast? Mert nem vállalta, nem vállalhatta, hogy a zsidótörvényeknek engedelmességre kötelezve növendékeket kellene

kizárnia az iskola közösségéből.” Trencsényi valamivel inkább donboscoói, korczaki, mint makarenkói habitusát jól érzékelteti az, ahogyan Fóti Péter Neill-kötetére reflektál: „Valami mélyebb, elemibb társadalmi szintű probléma áll a magyar iskola makacs immunreakciója mögött. Ennek tárgyyszerű elemzésével a lelkesült kései Neill-tanítvány adós maradt. Nem bánom! Ennek keresése legyen újabb könyv, könyvek feladata. Kedves Fóti Péter, kedves Tani-tani! Ebben a feladatban számítsatok rám!” Elfogadja Pataki Ferenc érvelését amellet, hogy a NÉKOSZ nem volt janicsáriskola, de azért megkérdezi: „De mi lehet a vád oka? A kollégista létbe való kiszakítás az organikus szűk társadalmi környezetből, a makrotársadalomba illesztés ígéretével, esélyével?”

Trencsényi szemének, szemléjének felbontó képessége messze felülmúlja az átlagost. Az egyszerűség legendák mögül is kihallja a több szót: „Volt egy történelmi pillanat, amikor az újfokloristák táncház-mozgalma és a pedagógiai reformok oldalán szót kérő magyar úttörő-mozgalom egymásra talált.” Máshol éppen Karácsonnyal érvelve a cserkészlet védel-

mére kel. A legendás Pikk Katalinnak *A szociális munka története Magyarországon* című kötetét is több szövegben méltatja, hiszen szóba kerül előbb a SZETA, majd Slachta Margit, végül Sztéhló Gábor neve is.

A felbontás másik módja a lényeges apróságok felmutatása, akár fél oldalas híradásokban is. Így kerülnek be az *Iskolakultúra* és más rangos folyóiratok „egyéb” rovataiba olyan írások, mint a Szigetvári Várbarát Kör által kiadott neveléstörténeti könyvecskék. A harmadik módja az olyan zárójeles megjegyzések, melyek a gyanútlan olvasó számára egy három-négy oldalas írás legemlékezetesebb mozzanataivá válhatnak, mint amilyen a *Közel-múlt-történetek* című recenzióban olvasható: „A szóban forgó Lázár György - már kevesen tudják -, az 50-es évek legszektasabb pedagógiai röpirata szerzője volt, a Mérei-denunciálás feladatának elvállalója. Tragikus vezekléséről csak a barátok tudnak.” A negyedik módja a hamis hangok kihallása. Az 1990 elején összehívott kísérleti iskolák konferenciáján ilyen glisszandókat hall meg Trencsényi. „A kevésbé irányítás stratégiáját a jelenlévő szakemberek hevesen vitatták, félték egy recentralizáló hullámtól az alig megtanult pluralizmus, folyamatos fejlesztés reményei közepette. Egyébként ez a fortélyos félelmet örökítette meg a konferenciáról kiadott nyilatkozat is. [...] Hiszen a politika csakugyan lohol, néha mégis úgy érezzük, mintha körbefutna; kísérteties visszatéréseket tapasztalhatunk azóta is az oktatáspolitikai megnyilatkozásokban”. Majd így fejezi be: „A helyzet a régi.” Ez már a Hálózat a tanszabadságért aktivistájának előhangja.

Mindemellett kétségtelenül zavarbaejtő ennek a kötetnek a vastagsága és sokszínűsége. Úgyszólván mindent és mindenkit megszólaltat Trencsényi, még Mária Potocsárova kultúranropológus szlovák nyelvű művét is ismerteti, melyben a

Salamon-szigeteki és a szlovákiai ifjúság értékorientációit veti össze. És természetesen sem e kötet rettenthetetlen végigolvasóját, sem Trencsényi régi ismerősét nem lepi meg, hogy még ebben az írásban is találkozunk Don Bonco Szent János nevével. Trencsényi villódzó-vibráló kaleidoszkópja titkát, úgy érzem, mégis csak megfejtettem. A titkos kódot Ottlik *Minden megvan* című elbeszélésében találtam meg: „Az a nyolc-tíz fiatal zenei főiskolás, lányok, fiúk, aki még ott lebzelt a kiürült teremben, az elsős pillanatban azt hitte, a művész csak hangolja hegedűjét, de aztán álmélkodó megrökönyödéssel volt kénytelen tudomásul venni, hogy Jacobi Péter és az öreg vak zongoraművész szinte fegyelmetlen összetanultsággal, lendületes ütemben játszani kezdenek egy régi foxtrottot.” Vannak ebben a könyvben kakukktójások, például olyan akadémiai könyvkritikák, melyekhez három oldalnyi szakirodalmi hivatkozás csatolódik - melyek közül számomra a Berentés Éva könyvét elemző a legemlékezetesebb -, de Trencsényi és új könyvének habitusát sokkal inkább jellemzik azok a sorok, melyekkel a számára oly kedves szentlőrinci iskolakísérlet egyik dokumentumáról, a szentlőrinci diákok által írt könyvről tudósít: „S a gyerekek felröppennek a feladat magaslatára: a baranyai faluból, Szentlőrincről az egyetemes világ horizontját tapogatóják.”

Trencsényi László (2014): *Pedagógiai olvasónapló. Pedagógiai publicisztika III. Kritikai írások, önyvismertetések 1972–2014.*, 2014. Fapadoskonyv.hu Kiadó, Budapest. 561 o.

Kamarás István OJD

MTA doktora, egyetemi oktató
Pannon Egyetem Antropológia
és Etika Tanszék